

UDK 377(497.4)

mag. Tanja Čelebič*

Terciarno izobraževanje v Sloveniji – vključenost in kakovost

Povzetek

Od terciarnega izobraževanja imajo koristi posameznik, gospodarstvo in družba. V povprečju imajo države z višjim deležem terciarno izobraženega prebivalstva tudi višji BDP na prebivalca. Zato ne preseneča, da sta vključenost in kakovost tega izobraževanja pomembna cilja izobraževalne politike. V Sloveniji je bila v letu 2006 vključenost mladih, starih 20–24 let, v terciarno izobraževanje najvišja med evropskimi državami in se še povečuje. K tej visoki vključenosti prispevajo

tudi večanje deleža mladih, starih 15–19 let vpisanih v programe srednješolskega izobraževanja, ki omogočajo vpis v terciarno izobraževanje, večanje števila vpisanih mest in razne oblike pomoči študentom (štipendije, transferji). Poleg vključenosti je z vidika gospodarske rasti pomembna tudi njegova kakovost. Pri mednarodnih primerjavah se kot približno merilo kakovosti pogosto uporablja razmerje med številom študentov in številom pedagoškega osebja. Slovenija po vrednosti tega kazalnika

za večino evropskih držav in evropskim povprečjem precej zaostaja. Razlog za omenjeno slabo razmerje so tudi, primerjalno gledano, nizki letni izdatki za izobraževalne ustanove na udeleženca v terciarnem izobraževanju. Za spodbujanje večje kakovosti je priporočljivo povečanje izdatkov, namenjenih visokošolskim zavodom, sistematično spremljanje kakovosti na ravni teh zavodov in vezava dela finančnih sredstev, ki jih država namenja visokošolskim zavodom, na doseganje kakovosti.

Ključne besede: terciarno izobraževanje, visoko šolstvo, vključenost v izobraževanje, kakovost, evalvacije, rangiranje, izdatki, kazalniki.

Summary

Tertiary education benefits individual, economy and society. GDP per capita is, on average, higher in countries with higher share of population with a tertiary education. This is why it is not surprising that both participation in and quality of tertiary education are important goals of educational policy. In 2006, participation of young people aged 20–24 years in tertiary education in Slovenia was the highest among the European countries

and it is still growing. High participation in tertiary education is affected by growing share of young people, aged 15–19 participating in programmes of secondary education, which enable enrolment into tertiary education, the growing number of enrolment places, and scholarships and transfers. Besides participation in tertiary education, its quality is also important. The ratio of students to teaching staff is an indicator of the quality of

education. This indicator in Slovenia lags behind the majority of European countries and behind the European average. The reason for this lies also in the relatively low expenditure on educational institutions per student. Higher quality could be encouraged by increasing expenditure devoted to higher educational institutions, systematic evaluation of quality at the institutional level and by tying public expenditure to quality.

Key words: tertiary education, higher education, participation in education, quality, evaluation, ranking, expenditure, indicators.

JEL: I210, I220, I280, I290

* Urad RS za makroekonomske analize in razvoj, Ljubljana

1. Uvod

Z vidika gospodarskega razvoja sta pomembna vključenost v terciarno izobraževanje in kakovost tega izobraževanja, zato ne preseneča, da sta to pomembna cilja izobraževalne politike in predmet različnih nacionalnih razvojnih dokumentov (Strategija razvoja Slovenije, 2005; Okvir gospodarskih in socialnih reform za izboljšanje blaginje v Sloveniji, 2005; Resolucija o nacionalnem programu visokega šolstva Republike Slovenije 2007–2010, 2007).

Cilj prispevka je prikazati vključenost v terciarno izobraževanje in kakovost tega izobraževanja v Sloveniji z mednarodno primerjavo z drugimi evropskimi državami ter dejavnike, ki vplivajo na navedeno vključenost in kakovost. Prispevek prikazuje na podlagi domačih in mednarodno dosegljivih statističnih podatkov in kazalnikov (SURS, EUROSTAT, OECD) ter nekaterih drugih virov gibanje vključenosti v terciarno izobraževanje in kakovost slednjega v obdobju po letu 2000. Zadnje proučevano leto je tisto, za katero so na voljo zadnji dosegljivi podatki (na mednarodni ravni je to leto 2006 (študijsko leto 2005/2006), na ravni Slovenije pa študijsko leto 2007/2008).

Prispevek najprej opozori na pomen terciarne izobrazbe za posameznika, gospodarstvo in družbo, v nadaljevanju pa na dejavnike, ki vplivajo na vključenost v terciarno izobraževanje v Sloveniji in gibanje te vključenosti. Nato obravnava kakovost terciarnega izobraževanja in prikaže dejavnike, ki vplivajo nanjo

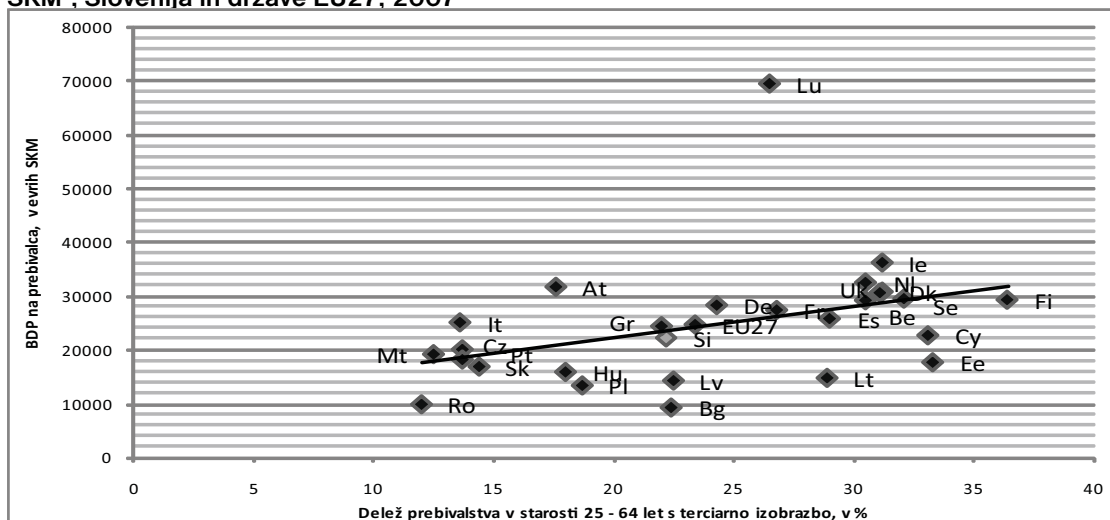
– v sklepih so navedeni nekateri predlogi za povečanje kakovosti terciarnega izobraževanja v Sloveniji.

2. Pomen terciarne izobrazbe

Od terciarnega izobraževanja¹ imajo koristi posameznik, gospodarstvo in družba. Pridobljena terciarna izobrazba namreč pozitivno vpliva na produktivnost posameznika in organizacije ter na gospodarski razvoj, terciarno izobraženi posamezniki pa imajo v primerjavi z osnovno in srednje izobraženimi v povprečju višji (vseživljenjski) dohodek, verjetnost, da bodo brezposelni, pa je prav tako manjša. Med doseženo terciarno izobrazbo prebivalstva neke države in BDP na prebivalca obstaja pozitivna korelacija; države z večjim deležem prebivalstva s terciarno izobrazbo, imajo v povprečju tudi višji BDP (glej sliko 1). Pri tem je povezava med doseženo izobrazbo in BDP/prebivalca verjetno obojestranska. Na ravni družbe se kaže pozitivna povezanost med stopnjo dosežene izobrazbe in zdravstvenim stanjem, pričakovano življenjsko dobo, stopnjo kriminalitete ipd. (Temple, 2001, str. 63; Woessmann in Schultz, 2006, str. 1, 3).

V Sloveniji se delež prebivalstva v starosti 25–64 let s terciarno izobrazbo postopoma povečuje in približuje povprečju EU27. V letu 2007 (drugo četrtletje) je znašal obravnavani delež 22,9 % (EU27: 23,3 %), med letoma 2006 in 2007 ter v obdobju 2000–2007 pa je bila omenjena rast hitrejša od evropskega povprečja

Slika 1: Delež prebivalstva, starega 25–64 let, s terciarno izobrazbo in BDP na prebivalca v evrih SKM¹, Slovenija in države EU27, 2007

Vir: Eurostat portal page – Population and social conditions, 2008; lastni preračuni.

Opomba: SKM – standard kupne moči.

¹ Terciarno izobraževanje zajema višješolski strokovni študij, visokošolski strokovni, univerzitetni dodiplomski in podiplomski študij (specialistični, magistrski in doktorski) študij ter prvo, drugo in tretjo stopnjo.

in kakor v večini drugih evropskih držav. V Sloveniji se je obravnavani delež v obdobju 2000–2007 povečal za 7,1 odstotne točke. Večanje deleža prebivalstva s terciarno izobrazbo v Sloveniji je posledica rasti vključenosti prebivalstva v terciarno izobraževanje in naraščanja števila diplomantov.

3. Dejavniki, ki vplivajo na vključenost prebivalstva v terciarno izobraževanje

Na vključenost v terciarno izobraževanje poleg zanimanja posameznikov vplivajo različni dejavniki: velikost generacije za vpis v terciarno izobraževanje, število vpisnih mest in pomoč države študentom (štipendije, dolgoročna študentska posojila, transferji). V nadaljevanju navedene dejavnike obravnavamo podrobneje.

3.1. Velikost generacije za vpis v terciarno izobraževanje

Na možnosti mladih po končanem srednjem izobraževanju za vpis v terciarno izobraževanje kažeta tudi delež vpisanih v srednješolske programe, ki omogočajo vpis v terciarno izobraževanje v primerjavi s skupnim številom vpisanih in delež mladih, ki so končali programe, ki omogočajo nadaljevanje izobraževanja na terciarni ravni v primerjavi s skupnim številom mladih, ki so končali srednje izobraževanje. Delež mladih, vpisanih v programe, ki omogočajo vpis v terciarno izobraževanje, in delež mladih, ki so končali te programe, se povečujeta². Delež mladih, ki so končali gimnazijski program³, je v letu 2005/2006 37,9 % dosegel najvišjo vrednost v obdobju 2000/2001–2005/2006. Narašča tudi delež mladih, vpisanih na gimnazijske programe, v letu 2007/2008 je znašal 41,1 %; skupaj z vpisom v druge programe, ki omogočajo vpis v terciarno izobraževanje, pa je dosegel 82,9 % (2000/2001: 72,3 %).

3.2. Vpisna mesta na visokošolskem dodiplomskem študiju

Na možnosti za vpis v terciarno izobraževanje vpliva tudi število vpisnih mest. V Sloveniji se je v obdobju 2000/2001–2007/2008 njihovo število pri visokošolskem dodiplomskem študiju precej povečalo (za 13,2 %), med drugim zaradi ustanavljanja novih visokošolskih zavodov (njihovo število se je v obdobju

po letu 2000 hitro povečevalo). Posledica naraščanja števila vpisnih mest je tudi izboljševanje razmerja med številom prijav in številom vpisnih mest; presežek prijav⁴ glede na vpisna mesta na visokošolskem dodiplomskem študiju je v letu 2007/2008 dosegel najnižjo vrednost v obdobju 2000/2001–2007/2008. Tega leta je bilo število prijav za 1,2 % večje od števila prostih vpisnih mest (leta 2006/2007 je ta presežek znašal 4,0 %). Pričakujemo, da bo ob nadaljevanju takega gibanja v prihodnjih letih dosežen presežek prostih vpisnih mest glede na prijave.

3.3. Pomoč države študentom

Oblike pomoči države študentom so štipendije, študentska posojila in razne subvencije (za prevoz, bivanje, prehrano ipd.). Štipendije in posojila lahko pokrivajo šolnino ali druge stroške, povezane s študijem (stroški bivanja ipd.), namenjene pa so vsem študentom ali le nekaterim (po navadi tistim iz nižjih socialnih slojev). Glavna dilema izobraževalne politike je, ali nameniti več pomoči študentom s štipendijami ali posojili. Zagovorniki prvih menijo, da so štipendije učinkovitejše pri spodbujanju dostopnosti terciarnega izobraževanja posameznikov iz nižjih socialnih slojev (Education at a Glance, 2007), pogosto pa je argument za štipendije še, da terciarno izobraževanje prinaša koristi tudi družbi in ne le posamezniku (Carmichael in Finnie, 2007, str. 24). Zagovorniki posojil pa menijo, da ker so ta namenjena vsem študentom in ne le onim iz nižjih socialnih slojev, tudi vsem izboljšujejo dostopnost študija (Education at a Glance, 2007). Možnost pridobiti posojilo namreč (praviloma) ni odvisna od študentovega socialnega statusa, ampak ga lahko dobi vsakdo in vsak diplomant ga, če ima zagotovljen dohodek, tudi odplača (Vossensteyn, 2007, str. 62).

Slovenija študentom omogoča pridobiti štipendije in daje razne subvencije (za prevoz, prehrano, bivanje ipd.), medtem ko je večina evropskih držav poleg štipendij uvedla (tudi) posojila⁵ (Danska, Finska, Italija, Nizozemska, Švedska, Združeno kraljestvo in še nekatere druge) (Asplund, 2007b, str. 20–22), in sicer za pokrivanje stroškov šolnine ali stroškov bivanja. Slednjo vrsto posojil imajo predvsem nekatere skandinavske države, kjer šolnin za redno vpisane študente ni (Education at a Glance, 2007), vendar med študijem večinoma ne živijo pri starših, stroški bivanja v tem času pa so precej visoki (Vossensteyn, 2007, str. 62). Slovenija za transferje gospodinjstvom

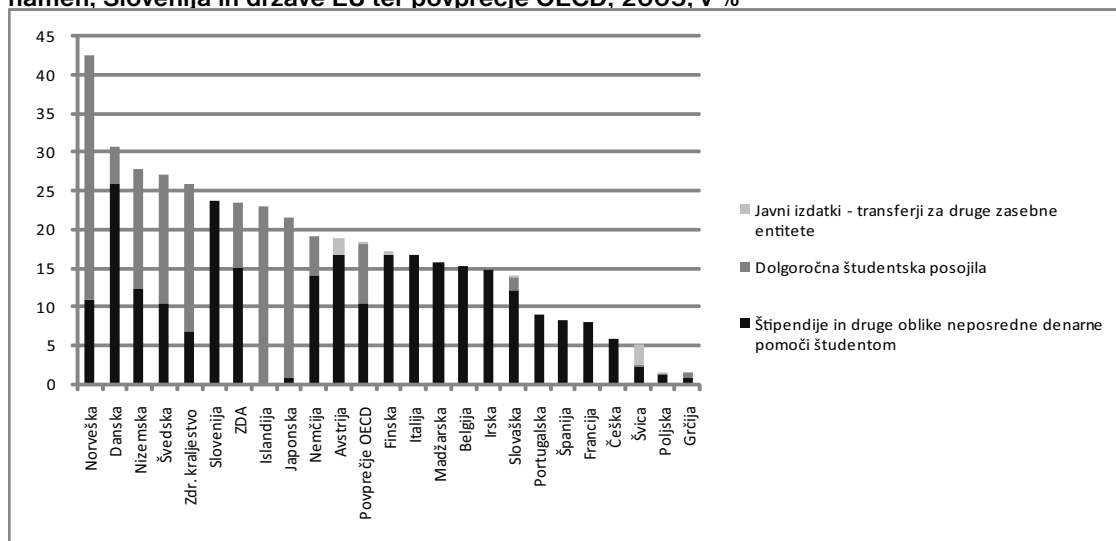
² V Sloveniji opravljajo funkcijo priprave na visokošolski študij splošnoizobraževalni programi (splošne in strokovne gimnazije), vendar pa vpis v terciarno izobraževanje omogočajo tudi nekateri drugi uspešno zaključeni izobraževalni programi.

³ Zajeti so programi gimnazij in maturitetni tečaj.

⁴ Upoštevani so prvi vpisni rok.

⁵ Zajeta so posojila, ki jih subvencionira država.

Slika 2: Delež celotnih javnih izdatkov za terciarno izobraževanje, ki jih država namenja za transferje gospodinjstvom in drugim zasebnim entitetam¹ in struktura teh izdatkov glede na namen, Slovenija in države EU ter povprečje OECD, 2005, v %

Vir: Education at a Glance 2008, 2008.

¹ Javni transferji za gospodinjstva in druge zasebne entitete zajemajo štipendije in druge oblike neposredne denarne pomoči študentom, dolgoročna študentska posojila in transferje za druge zasebne entitete (subvencije za za prevoz, učbenike, strokovno literaturo ipd.).

oziroma denarno pomoč študentom⁶ namenja razmeroma visok delež celotnih javnih izdatkov za terciarno izobraževanje (v letu 2006 je znašal 23,4 %) in je višji kakor v večini evropskih držav (gl. sliko 2), vendar pa se od leta 2000 zmanjšuje.

Visok delež javnih izdatkov, namenjenih za razne oblike pomoči študentov ne povečuje nujno tudi dostopnosti visokošolskega študija posameznikom iz nižjih socialnih slojev. Za zagotavljanje (večje) dostopnosti slednjim je pomembno, da so pomoči države ciljno usmerjene na te posameznike (Mora, 2007, str. 13). Slovenija dostopnost študija socialno ogroženim posameznikom povečuje z republiškiimi štipendijami⁷. Število republiških štipendistov v terciarnem izobraževanju se je v Sloveniji med letoma 2006 in 2007 zmanjšalo za 4,4 % (v obdobju 2000–2007 se je povečalo za 12,0 %) in v letu 2007 doseglo 12.483. Zaradi počasnejše rasti števila republiških štipendistov v primerjavi s skupnim številom študentov⁸ pa se je zmanjšal tudi delež prvih v skupnem številu študentov – v letu 2007 je znašal 10,8 %.

4. Vključenost v terciarno izobraževanje

4.1. Bruto stopnje vključenosti v terciarno izobraževanje in gibanje števila vpisanih v terciarno izobraževanje

Bruto stopnje vključenosti v terciarno izobraževanje⁹ so glavni kazalnik za merjenje dostopnosti terciarnega izobraževanja. Z njim merimo sposobnost izobraževalnega sistema za vključitev na izbrano raven izobraževanja (Otero in McCoshan, 2005, str. 45). Razmerje med številom vpisanih v terciarno izobraževanje in številom prebivalstva v starosti 20–29 let¹⁰ (bruto stopnje vključenosti v terciarno izobraževanje) se je v Sloveniji v letu 2007/2008 povečalo (tega leta je doseglo 39,9 %; 2006/2007: 39,8 %), kar je pomenilo nadaljevanje pozitivne tendence iz obdobja 2000/2001–2006/2007, vendar pa se je rast vrednosti navedenega kazalnika umirila. Njegova vrednost je višja od evropskega povprečja ter je med letoma 2005 in 2006 in v obdobju 2000–2006

⁶ Javni transferji za gospodinjstva in druge zasebne entitete zajemajo: denarno pomoč študentom (štipendije, otroške dodatke v tistem delu, za katerega je dodaten pogoj za izplačilo vključenost v izobraževanje, študentska posojila) in transferje ter plačila drugim zasebnim entitetam (subvencije za prevoz, učbenike, strokovno literaturo ipd.).

⁷ Z Zakonom o štipendiranju, ki se je začel uporabljati septembra 2008, so se republiške štipendije preimenoval v državne.

⁸ Gl. tudi Čelebič (2008).

⁹ Metodologija izračuna kazalnika: (skupno število študentov na izbrani ravni izobraževanja, ne glede na starost) / (število prebivalcev v teoretični starosti za vključitev na izbrano raven izobraževanja) * 100.

¹⁰ Izračun kazalnika: (skupno število vpisanih v terciarno izobraževanje (Isced 5, 6)) / (število prebivalcev v starosti 20–29 let) * 100.

tudi hitreje naraščala kakor v večini drugih evropskih držav. Med letoma 2006/2007 in 2007/2008 se je povečalo tudi število rednih študentov terciarnega izobraževanja v primerjavi s številom prebivalstva v starosti 19–23 let; v letu 2007/2008 je doseglo 57,3 %¹¹ (2006/2007: 56,2 %). Nasprotno pa se je število vpisanih v terciarno izobraževanje v letu 2007/2008 prvič po letu 2000/2001 zmanjšalo in doseglo 115 445, kar je 0,4 % manj kakor v letu 2006/2007, a 26,2 % več kakor leta 2000/2001.

4.2. Vključenost mladih v terciarno izobraževanje

Vključenost mladih v terciarno izobraževanje v Sloveniji je v primerjavi z drugimi evropskimi državami visoka in se še povečuje. Delež mladih, starih 20–24 let, vključenih v terciarno izobraževanje je pri nas najvišji med evropskimi državami (gl. sliko 3). V letu 2006¹², za katero so na mednarodni ravni na razpolago zadnji podatki, je dosegel 45,1 %, v primerjavi z letom 2005 pa se je hitreje povečal kakor v vseh drugih evropskih državah. Vključenost mladih je v obdobju 2000–2006 naraščala hitreje od evropskega povprečja in hitreje kakor v večini drugih evropskih držav (Slovenija: za 12,9 odstotne točke; EU27: za 4,2 odstotne točke). Rast vključenosti mladih v terciarno izobraževanje v Sloveniji se je nadaljevala tudi po letu 2006 – v študijskem letu 2007/2008 je obravnavani delež dosegel 46,6 %. K visoki vključenosti mladih v terciarno izobraževanje v Sloveniji prispevata tudi

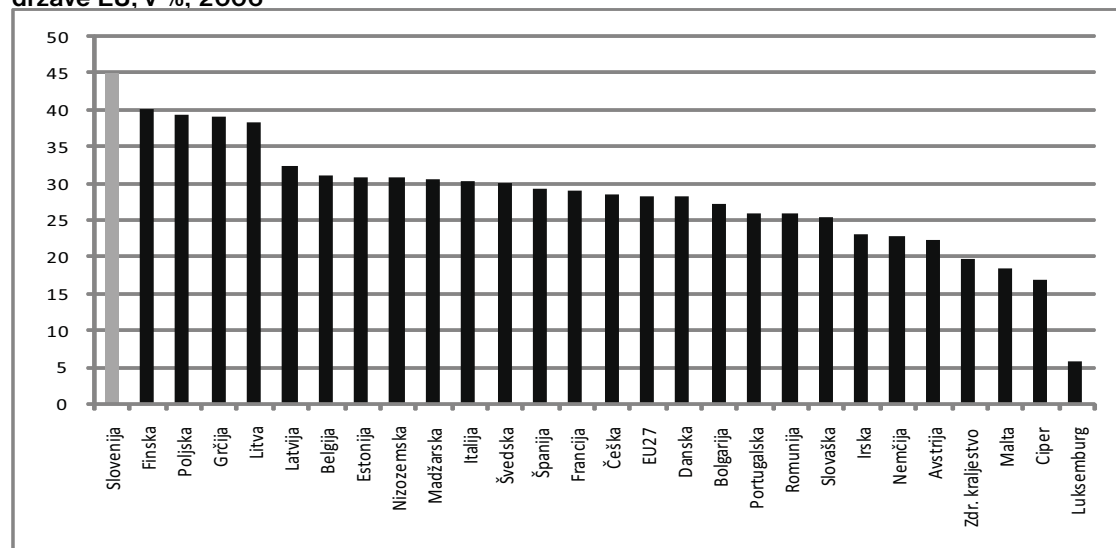
nadaljevanje študija neposredno po srednji šoli, razne oblike pomoči študentom in podaljševanje študija zaradi koriščenja ugodnosti, ki jih omogoča status študenta. Vključenost v terciarno izobraževanje v Sloveniji, podobno kakor v drugih evropskih državah, s starostjo hitro upada, čeprav je višja od evropskega povprečja.

4.3. Vključenost v terciarno izobraževanje glede na socio-ekonomski položaj posameznika

Zaradi družbenih koristi, ki jih prinaša izobraževanje, je eden od izzivov izobraževalne politike, kako zagotoviti dostopnost visokošolskega študija ne glede na socio-ekonomski položaj posameznika (Orr in drugi, 2008). Na vključenost posameznika v visokošolski študij namreč lahko pomembno vplivajo tudi poklic staršev, status aktivnosti staršev, dosežena izobrazba staršev, dohodkovni položaj njegove družine ipd. (Field in drugi, 2007, str. 11; Manninen, 2006, str. 14; Constructing Knowledge Societies, 2002, str. 52; Woessmann, 2004). Predvideva se, da razlike v vključenosti v visokošolski študij glede na socialni položaj posameznika kažejo na ovire pri tem vključevanju oziroma na to, da vsi posamezniki nimajo enakih možnosti zanj.

Izobrazba staršev posameznika (posredno) vpliva na njegove učne dosežke v osnovnem in srednješolskem izobraževanju ter na izpolnjevanje

Slika 3: Delež mladih v starosti 20–24 let, vključenih v terciarno izobraževanje, Slovenija in države EU, v %, 2006

Vir: Eurostat portal page – Population and social conditions, 2008.

¹¹ Po začetnih podatkih.

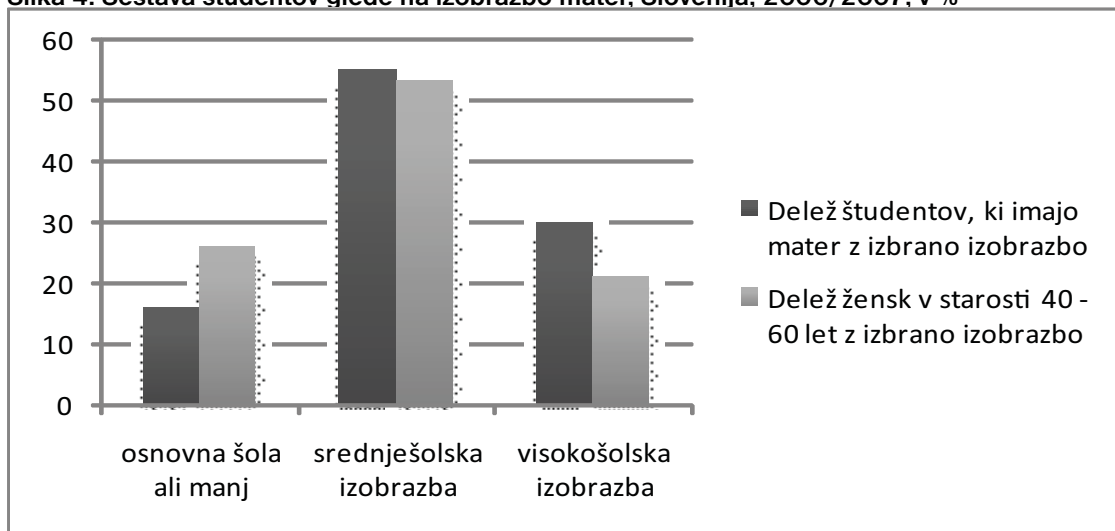
¹² Mišljeno je študijsko leto 2005/2006.

(formalnih) pogojev za vpis visokošolskega študija. Tudi če je študij brezplačen, je v visokošolskem izobraževanju večji delež študentov iz višjega socialnega sloja, kar pomeni, da finančna dostopnost ni edini pomembni dejavnik, ki vpliva na to, ali se bo posameznik vključil v visokošolski študij (Constructing Knowledge Societies, 2002, str. 55; Mora, 2007, str. 13), ampak na verjetnost vpisa vpliva tudi izobrazba staršev; višja ko je, večja je verjetnost vpisa visokošolskega študija (Asplund, 2007a, str. 133; Asplund, 2007b; Ploeg in Veugelers, 2007, str. 17; Mora, 2007, str. 10). Izobrazba staršev namreč vpliva na posameznikove učne dosežke v osnovnem izobraževanju in to na vpisne možnosti v različne programe srednješolskega izobraževanja (programe, katerih glavni cilj je izobraževanje za poklic in ki

5. Kakovost terciarnega izobraževanja

Poglavje obravnava kakovost terciarnega izobraževanja v Sloveniji z mednarodno primerjavo z drugimi evropskimi državami. Najprej je prikazano razmerje med številom študentov in številom pedagoškega osebja, ki predstavlja približno merilo kakovosti tega izobraževanja, nato pa dejavniki, ki vplivajo na to kakovost. Med njimi so opazni izdatki za izobraževalne ustanove na udeležence v terciarnem izobraževanju, načini (javnega) financiranja visokošolskih zavodov in ukrepi za spodbujanje kakovosti na ravni visokošolskih zavodov (akreditacije, evalvacije, poročila o kakovosti, samoevalvacije).

Slika 4: Sestava študentov glede na izobrazbo mater, Slovenija, 2006/2007, v %

Vir: Data reporting module Eurostudent III (2005 - 2008), 2008.

ne omogočajo nadaljevanja študija, ali programe, katerih glavni cilj je priprava na visokošolski študij in ki omogočajo nadaljevanje študija, ali programe, ki omogočajo oboje), posledično pa na izpolnjevanje formalnih pogojev za vpis v visokošolsko izobraževanje (Asplund, 2007a, str. 133, 141). Izsledki raziskave Eurostudent III (2005-2008)¹³ kažejo, da so tudi v Sloveniji opazne razlike v vključenosti študentov na visokošolski študij glede na izobrazbo staršev (gl. sliko 4). Razlike so tudi v vključenosti v visokošolski študij glede na poklic staršev, vendar pa so manjše kakor v večini drugih evropskih držav¹⁴.

Poleg vključenosti v terciarno izobraževanje je z vidika gospodarskega razvoja pomembna tudi kakovost izobraževanja (Hanusek in Woessmann, 2007), zato ne preseneča, da je pomemben cilj evropskih držav na področju terciarnega izobraževanja tudi doseganje kakovosti študija. Kakovost v visokem šolstvu je težko opredeliti (Newton, 2007, str. 14-15). Številni avtorji se strinjajo, da jo je lažje prepoznati kakor opredeliti (Možina, 2003, str. 10). Kakovost je mogoče definirati tudi zelo abstraktno, in sicer kot razliko med ciljem in rezultatom, ob implicitni predpostavki, da se kakovost izboljša, če se razdalja med obema zmanjša.

¹³ Po izsledkih raziskave z naslovom Social and economic conditions of student life in Europe (Orr in drugi, 2008), ki je potekala v obdobju 2005-2008 v triindvajsetih evropskih državah oziroma pokrajinah. Vanjo so bili zajeti redni in izredni študenti akademsko usmerjenih študijskih programov Isced 5A (Orr in drugi, 2008). V Sloveniji spadajo sem univerzitetni dodiplomski študij, magistrski študij ter prva in druga stopnja.

¹⁴ Gl. Čelebič, 2008.

Seveda pa se cilji lahko razlikujejo (Santiago in drugi, 2008, str. 262). Kakovost je nekaj zelo celovitega in njenih področij je več: kakovost učiteljev, tutorstvo, karierni centri, opremljenost visokošolskih zavodov s knjižnicami, računalniki ipd., kakovost diplomantov (zaposljivost diplomantov) (Lueger in Vettori, 2007, str. 2). Več je tudi ravni njenega proučevanja. Proučevati jo je mogoče na mednarodni ali državni ravni. Raven proučevanja kakovosti lahko predstavlja visokošolski sistem kot celota, posamezen visokošolski zavod in študijski program.

5.1. Razmerje med številom študentov in številom pedagoškega osebja

Razmerje med številom študentov¹⁵ in številom pedagoškega osebja¹⁶ se pri mednarodnih primerjavah pogosto uporablja kot približno merilo kakovosti, saj manjše število študentov na pedagoškega delavca navadno pomeni večjo možnost za kakovosten pedagoški proces. Predvideva se torej, da nižje razmerje (manjše število študentov na pedagoškega delavca) implicira boljšo kakovost, saj omogoča večjo uporabo aktivnejših oblik poučevanja in več neposredne komunikacije med študenti in učitelji.

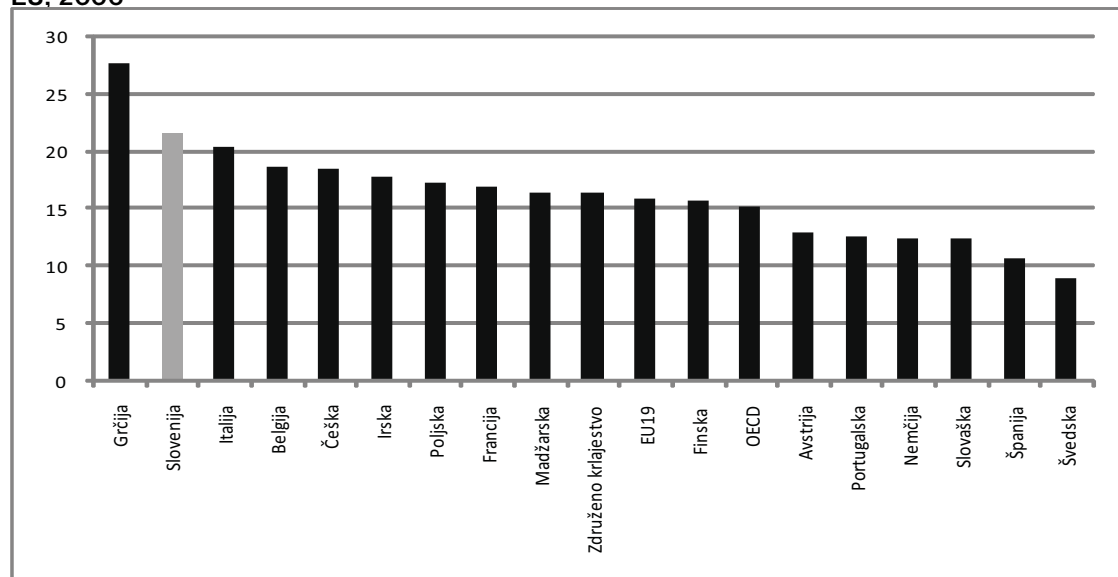
Slovenija po številu študentov na pedagoškega delavca

v terciarnem izobraževanju precej zaostaja za večino evropskih držav. Po vrednosti obravnavanega kazalnika je leta 2006 imela 21,7 študenta na pedagoškega delavca, medtem ko je povprečje evropskih držav, ki so članice OECD (EU19), znašalo 15,3, po razmerju med številom študentov in številom pedagoškega osebja pa je bila boljša le od Grčije (gl. sliko 5). V letu 2006/2007 je imela Slovenija 21,5 študenta na pedagoškega delavca v terciarnem izobraževanju (leta 2005/2006: 21,3), v obdobju 2000/2001–2006/2007 pa se je vrednost kazalnika ohranjala na približno enaki ravni. Število pedagoškega osebja se je sicer povečevalo, vendar je hkrati s približno enako hitrostjo naraščalo tudi število študentov.

5.2. Položaj Slovenije na šanghajski lestvici univerz

Za merjenje kakovosti univerz na mednarodni ravni se pogosto uporablja šanghajska lestvica univerz. V mednarodnih analizah se tudi prikazuje podatek o številu univerz po državah med najboljšimi 500 univerzami na šanghajski lestvici, vendar pa ta ne upošteva razlik v številu univerz in številu prebivalcev med državami. Thissen in Ederveen (2006, str. 27) predlagata za merjenje kakovosti univerz na mednarodni ravni kazalnik »kakovosti« število univerz

Slika 5: Razmerje med številom študentov in številom pedagoškega osebja, Slovenija in države EU, 2006

Vir: Education at a Glance, 2008.

¹⁵ Pri študentih so zajeti vsi študenti v ekvivalentu rednega študija = redni študenti + 1/3 (izredni + absolventi + podiplomski študenti) (Pedagoško osebje na visokošolskih zavodih in višjih strokovnih šolah, Slovenija, 2006; Education at a Glance, 2007).

¹⁶ K pedagoškemu osebju v terciarnem izobraževanju (mednarodne primerjave) spadajo strokovni delavci v višjem strokovnem izobraževanju (predavatelji višjih strokovnih šol, inštruktorji pri vajah, laboranti) in visokošolski učitelji (docenti, izredni profesorji, redni profesorji, lektorji, predavatelji in višji predavatelji), niso pa zajeti znanstveni delavci in visokošolski sodelavci (asistenti, bibliotekarji, strokovni svetniki, višji strokovni delavci, strokovni sodelavci in učitelji veččin) (Education at a Glance, 2007).

izbrane države med (100, 500 ipd.) najboljšimi svetovnimi univerzami na svetu na 1 milijon prebivalcev v državi¹⁷. Pomanjkljivost kazalnika je tudi v tem, da ne upošteva razlik v številu študentov po univerzah (Čelebič, 2008a). V letu 2007 se je med 500 najboljših svetovnih univerz uvrstila ena slovenska (Univerza v Ljubljani), enako tudi v letu 2008, Slovenija pa je v letu 2007 imela 0,5 univerze med prvimi 500 univerzami na svetu na milijon prebivalcev (povprečje EU: 0,4). Slovenija po številu univerz med najboljšimi 500 univerzami na svetu na 1 milijon prebivalcev zaostaja za nekaterimi severnoevropskimi državami (Švedska, Finska) in Avstrijo, ki imajo najvišjo vrednost kazalnika.

5.3. Dejavniki kakovosti terciarnega izobraževanja

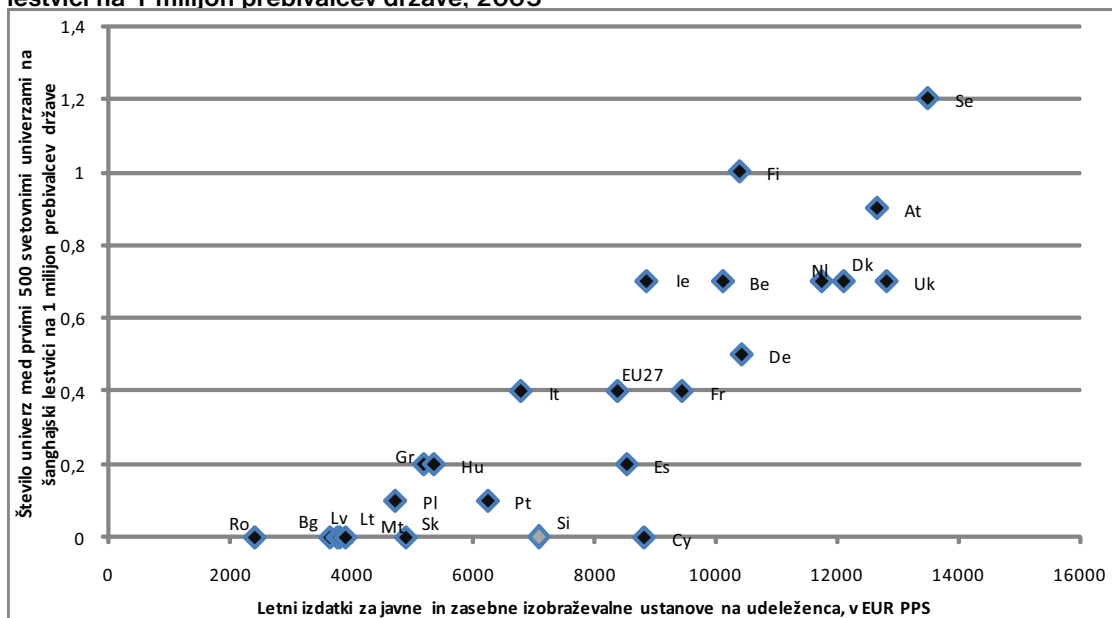
5.3.1. Izdatki za terciarno izobraževanje

Pomembna dejavnika kakovosti visokošolskega izobraževanja sta višina izdatkov na udeleženca v terciarnem izobraževanju in avtonomija univerz. Mednarodna raziskava, opravljena v desetih evropskih državah, je pokazala, da na kakovost visokošolskega

sistema države, ki se meri s položajem le-te na šanghajski lestvici, bistveno vpliva višina izdatkov na udeleženca v terciarnem izobraževanju (v EUR PPS¹⁸) (Sapir, 2007), drugi dejavniki pa so avtonomija univerz (pri upravljanju proračuna, zaposlovanju in višini plač pedagoškega osebja), število študentov ipd. Pozitivni vpliv povečanja izdatkov za visokošolsko izobraževanje na udeleženca na kakovost univerz je večji, če je zagotovljena avtonomija le-teh (Sapir, 2007; Aghion in drugi, 2008). V povprečju imajo države, v katerih so letni izdatki za izobraževalne ustanove na udeleženca v terciarnem izobraževanju višji, tudi več univerz med prvimi 500 svetovnimi univerzami po šanghajski lestvici na milijon prebivalcev (korelacijski koeficient med spremenljivkama za leto 2005¹⁹ znaša 0,869077, R2 pa 0,7553), kar prikazuje tudi slika 6.

Kaže se tudi povezanost razmerja med številom študentov in številom pedagoškega osebja ter letnimi izdatki za izobraževalne ustanove na udeleženca v terciarnem izobraževanju; države, kjer so ti izdatki višji, imajo praviloma tudi ugodnejše razmerje med številom študentov in številom pedagoškega osebja. Slovenija po višini letnih izdatkov za izobraževalne

Slika 6: Letni izdatki za javne in zasebne izobraževalne ustanove na udeleženca v terciarnem izobraževanju v EUR PPS in število univerz med prvimi 500 univerzami na svetu na šanghajski lestvici na 1 milijon prebivalcev države, 2005

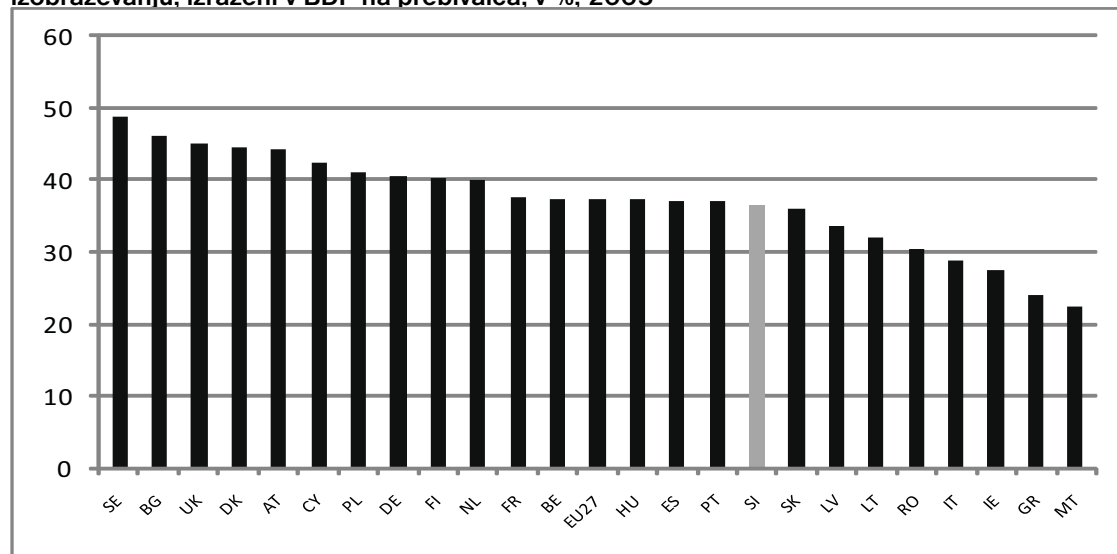
Vir: Academic ranking of worlds universities, 2007; Eurostat portal page – Population and social conditions, 2008; lastni preračuni.

¹⁷ Pomanjkljivost tega kazalnika je, da ne upošteva položaja univerz na lestvici (Thissen in Ederveen, 2006, str. 27), niti skupnega števila univerz in velikosti univerz (število študentov) po državah.

¹⁸ Pariteta kupne moči.

¹⁹ Med pripravo prispevka ni bilo na razpolago podatkov o izdatkih za izobraževalne ustanove za leti 2006 in 2007, zato so v grafu tudi za število univerz med prvimi 500 univerzami na svetu na milijon prebivalcev podatki za leto 2005, čeprav so že na voljo tudi podatki za leto 2008.

Slika 7: Letni izdatki za javne in zasebne izobraževalne ustanove na udeleženca v terciarnem izobraževanju, izraženi v BDP na prebivalca, v %, 2005

Vir: Eurostat portal page – Population and social conditions, 2008.

ustanove na udeleženca v terciarnem izobraževanju zaostaja za večino evropskih držav (gl. sliko 7), čeprav so se ti izdatki med letoma 2004 in 2005 povečali (v obdobju 2001–2005 je omenjeni delež upadel).

Pri tem velja opozoriti, da je v Sloveniji delež celotnih javnih izdatkov za terciarno izobraževanje²⁰ sicer višji od evropskega povprečja – v letu 2006 je znašal 1,26 % BDP (v letu 2005 1,27 %; povprečje EU: 1,16 %), vendar pa je delež javnih transferjev v celotnih javnih izdatkih za terciarno izobraževanje razmeroma visok, kar verjetno povečuje število vpisanih v terciarno izobraževanje. Visoki delež izdatkov za transferje gospodinjstvom oziroma denarno pomoč študentom ob nespremenjenih sredstvih, namenjenih neposredno za izobraževalne ustanove, slabša razmerje med številom študentov in številom pedagoškega osebja, kar posledično vpliva na kakovost pedagoškega procesa.

5.3.2. Načini financiranja visokošolskih zavodov

Država lahko vpliva na doseganje kakovosti v visokem šolstvu tudi z načinom javnega financiranja visokošolskih zavodov. V evropskih državah v razpravah o visokošolskem izobraževanju zavzamejo pomembno mesto tiste o načinih financiranja visokošolskih zavodov. Evropske države uporabljajo različne načine financiranja visokošolskih zavodov, pri čemer je treba opozoriti, da država praviloma

ne uporabi le enega načina financiranja, ampak več (del javnih sredstev razdeli na osnovi enega načina financiranja, del na osnovi drugega ipd.). Najbolj tradicionalno financiranje visokošolskih zavodov je financiranje na osnovi planov. Visokošolski zavodi javnim oblastem predlagajo velikost proračuna na podlagi načrtovanja plač za pedagoško in drugo osebje, materiala, naložb ipd., obseg denarnih sredstev, ki jih prejme posamezen visokošolski zavod, pa je odvisen od izida pogajanja med zavodi in oblastmi (Jongbloed, 2004, str. 5–6). Ta način financiranja je v študijskem letu 2006/2007 uporabila približno tretjina evropskih držav. Večina evropskih držav, je tega leta posegla po financiranju na podlagi števila študentov (Higher education governance in Europe, 2008). Pri tem financiranju država finančna sredstva za visoko šolstvo razdeli med zavode glede na število vpisanih v preteklem študijskem letu, število vpisnih mest ipd. Predvideva se namreč, da naj bi število vpisanih odražalo pričakovane stroške visokošolskih zavodov (Weiler, 2001, str. 11). Ta način financiranja povečuje odgovornost visokošolskih zavodov za učinkovito uporabo prejetega denarja (Mora, 2007, str. 8–9), poleg tega je v primerjavi s financiranjem na podlagi pogajanj preglednejši (Schwarzenberger, 2007, str. 201). Naslednji način financiranja visokošolskih zavodov je zasnovan na doseganju rezultatov, pri čemer se lahko upoštevajo doseganje kakovosti in učinkovitosti študija, mednarodna mobilnost študentov in pedagoškega osebja, število diplomantov,

²⁰ Celotni javni izdatki za terciarno izobraževanje zajemajo javne izdatke neposredno za izobraževalne ustanove in javne transferje, plačila za gospodinjstva in druge zasebne entitete. Javni transferji za gospodinjstva in druge zasebne entitete zajemajo: denarno pomoč študentom (štipendije, otroške dodatke v tistem delu, za katerega je dodaten pogoj za izplačilo vključenost v izobraževanje, študentska posojila) in transferje in plačila drugim zasebnim entitetam (subvencije za prevozna podjetja za prevoz, učbenike, strokovno literaturo ipd.).

zaposljivost diplomantov ipd. Obseg denarja, ki ga prejme visokošolski zavod, je tako odvisen od števila diplomantov, števila tujih študentov, povprečnega števila let trajanja študija, števila raziskovalnih projektov, kakovosti pedagoškega osebja ipd. (Strehl, 2007, str. 12). Financiranje na osnovi rezultatov se od financiranja na podlagi planov razlikuje po tem, da nagraduje za dejanske in ne za pričakovane dosežke (Strehl, 2007, str. 28). V študijskem letu 2006/2007 je približno polovica evropskih držav uporabila financiranje na podlagi doseganja rezultatov študentov, med njimi tudi Slovenija (Higher education governance in Europe, 2008). Država lahko z visokošolskimi zavodi sprejme tudi sporazum, v katerem so določeni standardi, obseg sredstev, ki jih prejme zavod, pa je odvisen od doseganja teh standardov (Mora, 2007, str. 9; Strehl, 2007, str. 12).

5.3.3. Ukrepi za spodbujanje kakovosti na ravni visokošolskih zavodov

Kakovost na ravni visokošolskih zavodov je mogoče spodbujati tudi z različnimi ukrepi. OECD v publikaciji z naslovom Tertiary Education for the Knowledge Society (Santiago et al, 2008) razlikuje med akreditacijami, pregledi oziroma poročili in evalvacijami. Visokošolski zavod, študijski program ali študijski modul pridobi akreditacijo, če doseže vnaprej določene standarde (kakovosti). Namen poročil je ugotoviti, v kolikšni meri nek visokošolski zavod ali študijski program, ki se izvaja, dosega zastavljene cilje (kakovost) in ali je proces učinkovit. Namen evalvacije kakovosti je, ugotoviti kakovost pedagoškega procesa, vključno s pedagoškimi prijemi učiteljev. Poudarek je na spremljanju kakovosti dosežkov (Santiago et al, 2008, str. 261–264). Cilji evalvacij kakovosti so ponuditi zanesljive informacije o obstoječi kakovosti visokošolskim zavodom, izobraževalni politiki in drugim deležnikom (Faganel in Trunk Širca, 2006, str. 15). Možne so različne kombinacije navedenih ukrepov za zagotavljanje kakovosti, kar je pogosta praksa v evropskih in drugih državah. Za severnoevropske države je značilno, da pripravljajo poročila in izvajajo evalvacije (Santiago et al, 2008, str. 261–264). Poleg zunanjih evalvacij je možen ukrep za spodbujanje kakovosti tudi izvajanje samevalvacij in razvijanje kulture kakovosti v okviru posameznih visokošolskih zavodov (Aelteman, 2008), kar kot priporočilo navaja tudi OECD (Santiago in drugi, 2008).

Pri spremljanju kakovosti na ravni visokošolskih zavodov lahko sodelujejo različni subjekti: študenti (v študentskih anketah), (nedavni) diplomanti in gospodarstvo. Sodelovanje gospodarstva je smiselno predvsem, ko gre za poklicno usmerjene visokošolske zavode ali študijske programe (Humpl, Whittington in Ferrandez Berrueto, 2007). Vsak od navedenih subjektov s svojega zornega kota poroča o kakovosti,

kar je za visokošolske zavode lahko koristna osnova za sprejemanje nadaljnjih ukrepov.

Ker je področij kakovosti veliko, je pri njenem spremljanju na ravni visokošolskih zavodov smiselno opazovati kazalnike različnih področij kakovosti:

- financiranje (proračun, viri financiranja),
- človeški viri (razmerje med številom študentov in številom pedagoškega osebja, kakovost predavateljev),
- materialni pogoji (knjižnice – knjižnični fond, IKT- tehnologija – število študentov na računalnik, strokovna oprema ipd.),
- študijski proces (učne metode, tutorstvo, karierni centri ipd.),
- akademski dosežki (število objavljenih znanstvenih člankov na pedagoškega delavca, število knjig na pedagoškega delavca, indeks citiranosti),
- odprtost v zunanje okolje in obseg sodelovanja z gospodarstvom (število patentov, število raziskovalnih projektov za gospodarstvo in druge oblike sodelovanja),
- kakovost diplomantov (karierni razvoj diplomantov: povprečen čas, potreben za prvo zaposlitev, povprečna plača diplomantov, ustreznost zaposlitve glede na pridobljeno izobrazbo) (prirejeno po Bellon, 2007, str. 135–136).

6. Sklep

V Sloveniji je, kakor smo ugotovili, vključenost mladih v terciarno izobraževanje visoka in se še povečuje, k čemur prispevajo tako večanje velikosti (mlade) generacije za vpis v terciarno izobraževanje kot tudi pomoči države študentom. Izziv na področju terciarnega izobraževanja predstavlja njegova kakovost. V nadaljevanju navajamo nekaj predlogov za doseganje boljše kakovosti terciarnega izobraževanja.

Prvi možni ukrep za povečanje kakovosti terciarnega izobraževanja je povečanje finančnih sredstev, namenjenih visokošolskemu izobraževanju, kar bi omogočilo izboljšanje razmerja med številom študentov in številom pedagoškega osebja ter razvijanje raznih področij izobraževanja. Možni finančni viri so javna sredstva, prihodki od raziskav, mednarodni viri in šolnine.

Drug možen ukrep za spodbujanje kakovosti v terciarnem izobraževanju je sistematično spremljanje različnih področij kakovosti. Veljalo bi razmisliti tudi

o sprejetju (minimalnih) standardov kakovosti, kakovost posameznih visokošolskih zavodov pa ugotavljati tudi glede uresničevanja teh standardov. Sistematično, z evalvacijami, bi bilo treba spremljati kakovost študija, predavateljev, diplomantov (karierni razvoj diplomantov) in druge vidike kakovosti. Določiti bi bilo treba kazalnike za ugotavljanje kakovosti visokošolskih zavodov, to kakovost sistematično spremljati in zagotoviti njihovo javno dosegljivost. Možni kazalniki²¹ za merjenje kakovosti so število znanstvenih objav doma in v tujini, vključenost v raziskovalne projekte, obseg sodelovanja z gospodarstvom in zaposljivost diplomantov. Poleg tega bi veljalo razmisliti, da bi kakovost visokošolskih programov, kjer je to mogoče, ocenjevali ne le študenti (z anketami), ampak tudi tisti, ki so (pred kratkim) diplomirali in vstopajo na trg dela, ter delodajalci. Pri tem bi bilo treba poskrbeti za javno dosegljivost evalvacij in ter javno dosegljivost statističnih podatkov in kazalnikov o kakovosti na ravni visokošolskih zavodov na način, ki bo omogočal primerjave. Pridobljene informacije o kakovosti na ravni visokošolskih zavodov bi bile koristne za zavode same, za politiko visokega šolstva, (bodoče) študente, raziskovalce in gospodarstvo. Veljalo bi razmisliti tudi o tem, da bi en del finančnih sredstev, ki jih država namenja visokošolskim zavodom, vezali na doseganje dogovorjenih standardov kakovosti in tako pospešili spodbude za doseganje kakovosti. Pri tem pa je treba na ravni visokošolskih zavodov razvijati in spodbujati kulturo kakovosti ter izvajanje samoevalvacij.

Pomemben ukrep za povečanje kakovosti študija je (večja) mednarodna mobilnost študentov in pedagoškega osebja (Čelebič, 2008b). Mednarodna mobilnost študentov namreč spodbuja visokošolske zavode k večji kakovosti pedagoškega procesa. Visokošolski zavodi v mednarodnem prostoru namreč tekmujejo med seboj za tuje študente, kar zavode spodbuja k večji kakovosti študija, od katere pa imajo korist vsi, na posamezen zavod vpisani študenti (The extent and impact of higher education governance reform across Europe, 2006, str. 15).

Literatura in viri

- Academic ranking of worlds universities* (2007). Dostopno tudi na: <http://ed.sjtu.edu.cn/rank/2007/ARWU2007TOP500list.htm>.
- Aelteman, G. (2008). *External quality assurance in the EHEA. ESMU workshop in internal institutional quality*. Bruselj, 19. 5. 2008.
- Aghion, P., in drugi (2008). *An agenda for reforming European universities*. Bruselj: Bruegel.
- Analiza prijave in vpisa, študijsko leto 2006/2007 (2007). Ljubljana: Univerza v Ljubljani.
- Analiza prijave in vpisa, študijsko leto 2007/2008 (2008). Ljubljana: Univerza v Ljubljani.
- Asplund, R. (2007a). *An equity perspective on access to, enrolment in and finance of tertiary education*. Prispevek na konferenci »Funding, equity and efficiency«, 21.-24. 11. 2007, Portorož.
- Asplund, R. (2007b). *An equity perspective on access to, enrolment in and finance of tertiary education*. Discussion paper No. 1098. Helsinki: ETLA, Elinkeinoelaman Tutkimuslaitos, The research institute of the Finnish economy. Dostopno tudi na: http://www.eta.fi/files/1821_Dp1098.pdf.
- Bellon, B. (2007). *Evaluation practices and methodologies: lessons for university ranking*. V: J. Sdlak, L. N. Cai (ur.), *The world-class university and ranking: aiming beyond status* (str. 123-145). Bukarešta: Unesco-Cepes.
- Carmichael, L., in Finnie, R. (2007). *Grants or loans? Theoretical issues regarding access and persistence in postsecondary education*. Queens economics department working paper No. 1154. Ontario: Queens University.
- Constructing Knowledge Societies: New challenges for tertiary education* (2002). Washington: World Bank.
- Čelebič, T. (2008a). *Dostopnost, kakovost in učinkovitost terciarnega izobraževanja v Sloveniji po letu 2000*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
- Čelebič, T. (2008b). *Mednarodna mobilnost študentov in pedagoškega osebja v terciarnem izobraževanju*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
- Data reporting modul Eurostudent III* (2005-2008). Dostopno tudi na: <http://iceland.his.de/eurostudent/report/>.
- Education at a Glance* (2006). Pariz: OECD.
- Education at a Glance* (2007). Pariz: OECD.
- Education at a Glance* (2008). Pariz: OECD.
- Eurostat Portal Page - Population and social condition* (2008). Luxembourg: Eurostat. Pridobljeno julija 2008 na <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.
- Faganel, A., in Trunk Širca, N. (2006). *Kakovost v visokem šolstvu in prve nacionalne zunanje evalvacije*. Koper: Fakulteta za management.
- Field, S., Kuczera, M., in Pont, B. (2007). *No more failures: ten steps to equity in education*. Pariz: CERI, OECD.
- Hanusek, E. A., in Woessmann, L. (2007). *Education quality and economic growth*. Washington: The World Bank.

²¹ Bellon (2007, str. 135) in Baur (2007, str. 297) predlagata še nekatere druge kazalnike kakovosti: število patentov, inovacij, licenc, število citatov znanstvenih objav, število publikacij, prevedenih v tuje jezike, in število nagrad, ki so jih prejeli zaposleni.

- Higher education governance in Europe* (2008). Bruselj: Eurydice.
- Humpl, S., Whittington, B., in Ferrandez Berrueto, R. (2007). *Enhancing quality in practise oriented higher education – external stakeholders and the relevance of curriculum*. Second European quality assurance forum. Sapienza universita di Roma, Rim, 15.–17. 11. 2007.
- Izdatki za formalno izobraževanje, 1995–2003. Prva objava 4. 4. 2006. Pridobljeno decembra 2007 na: <http://www.stat.si>.
- Izdatki za formalno izobraževanje, 2005, 2006. Prva objava 7. 12. 2007. Pridobljeno decembra 2007 na: <http://www.stat.si>.
- Izdatki za formalno stopenjsko izobraževanje, 2004. Prva objava 31. 1. 2007. Pridobljeno decembra 2007 na: <http://www.stat.si>.
- Jongbloed, B. (2004). *Funding higher education: options, trade offs and dilemmas*. Paper for Filbright brainstorm 2004 – New trends in higher education. Netherlands: CHEPS, University of Twente.
- Lueger, M., in Vettori, O. (2007). *Flexibilising standards? The role of quality standards within a participative quality of culture*. Prispevek na Second European quality assurance forum implementing and using quality assurance: strategy and practice, 15.–17. november 2007, Rim: Sapienza universit di Roma.
- Manninen, J. (2006). *Development of participation models. From single predicting elements to modern interpretation*.
- Mora, J. (2007). Foreword. V: J. Mora (ur.), *Rates of return and funding models in Europe. Final report to the Directorate – General for education and culture of the European Commission* (str. 6–14). Valencia: Valencia University of Technology.
- Možina, T. (2003). *Kakovost v izobraževanju*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije.
- Newton, J. (2007). *What is quality? V: Embedding quality culture in higher education. A selection of papers from the 1st European forum for quality assurance* (str. 14–20). München: Technische universitat München.
- Okvir gospodarskih in socialnih reform za izboljšanje blaginje v Sloveniji (2005). Ljubljana: Vlada Republike Slovenije.
- Orr, D., Schnitzer, K., in Frackman, E. (2008). *Social and economic conditions of student life in Europe*. Hannover: Higher education information system.
- Otero, M. S., in McCoshan, A. (2005). *Study on access to education and training*. Bruselj: Evropska komisija. Dostopno tudi na: <http://ec.europa.eu/education/doc/reports/doc/access.pdf>.
- Pedagoško osebje na visokošolskih zavodih in višjih strokovnih šolah, 2006. Prva objava 14. 8. 2007. Pridobljeno avgusta 2007 na <http://www.stat.si>.
- Ploeg, F., in Veugelers, R. (2007). *Higher education reform and the renewed Lisbon strategy: role of member states and the European Commission*. Cesifo working paper No. 1901.
- Resolucija o nacionalnem programu visokega šolstva Republike Slovenije 2007–2010. Uradni list RS, št. 94/2007.
- Santiago, P., in drugi (2008). *Tertiary education for the knowledge society*. Pariz: OECD.
- Sapir, A. (2007). *Why reform Europe s universities? Prispevek na konferenci »Human capital in Europe: A challenge for public finance«*. Berlin, 18. 9. 2007.
- Schwarzenberger, A. (2007). *Funding of higher education in Germany: raising the issue of efficiency and equity*. Prispevek na konferenci »Funding, equity and efficiency«, 21.–24. 11. 2007, Portorož.
- Si-STAT podatkovni portal – Demografsko in socialno področje – Izobraževanje (2008). Pridobljeno februarja 2008 na <http://www.stat.si>.
- Si-STAT podatkovni portal – Demografsko in socialno področje – Prebivalstvo (2008). Pridobljeno februarja 2008 na <http://www.stat.si>.
- Srednješolsko izobraževanje mladine in odraslih, Slovenija, konec šolskega leta 2006/2007 in začetek šolskega leta 2007/2008. Prva objava 24. 4. 2008. Pridobljeno aprila 2008 na: <http://www.stat.si>.
- Statistične informacije: Izdatki za formalno izobraževanje, 2004 (2007). Ljubljana: Statistični urad RS.
- Statistične informacije: Izdatki za formalno-stopenjsko izobraževanje, 2001–2003 (2005). Ljubljana: Statistični urad RS.
- Statistične informacije: Pedagoško in strokovno osebje na visokošolskih zavodih in višjih strokovnih šolah (2006). Ljubljana: Statistični urad RS.
- Statistične informacije: Pedagoško osebje na visokošolskih zavodih in višjih strokovnih šolah (2001). Ljubljana: Statistični urad RS.
- Statistične informacije: Prebivalstvo, 30. junij 2007 (2008). Ljubljana: Statistični urad RS.
- Statistične informacije: Srednje izobraževanje (2001). Ljubljana: Statistični urad RS.
- Statistične informacije: Srednje izobraževanje (2002). Ljubljana: Statistični urad RS.
- Statistične informacije: Srednješolsko izobraževanje, konec šolskega leta 2004/2005 in začetek šolskega leta 2005/2006 (2006). Ljubljana: Statistični urad RS.
- Statistične informacije: Srednješolsko izobraževanje, konec šolskega leta 2005/2006 in začetek šolskega leta 2006/2007 (2007). Ljubljana: Statistični urad RS.
- Statistične informacije: Štipendisti, 2000 (2001). Ljubljana: Statistični urad RS.

- Statistične informacije: Štipendisti, 2005 (2006).* Ljubljana: Statistični urad RS.
- Statistične informacije: Štipendisti, 2006 (2007).* Ljubljana: Statistični urad RS.
- Statistične informacije: Vpis študentov na dodiplomski študij v študijskem letu 2001/2002 in na podiplomski študij v študijskih letih 2000/2001 in 2001/2002 (2002).* Ljubljana: Statistični urad RS.
- Statistične informacije: Vpis študentov na dodiplomski študij v študijskem letu 2000/2001 in na podiplomski magistrski in specialistični študij v študijskem letu 1999/2000 (2001).* Ljubljana: Statistični urad RS.
- Statistične informacije: Vpis študentov na višje strokovne šole, univerze in samostojne visokošolske zavode, Slovenija 2000/2001 – začasni podatki (2000).* Ljubljana: Statistični urad RS.
- Statistične informacije: Vpis študentov na višje strokovne šole, univerze in samostojne visokošolske zavode – začasni podatki (2001).* Ljubljana: Statistični urad RS.
- Strategija razvoja Slovenije (2005).* Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
- Strehl, F. (2007). Funding systems and their effects on higher education systems – international report. Education working paper No. 6. Pariz: OECD.*
- Štipendisti, Slovenija, 2000–2006 (2007). Prva objava 21. 12. 2007. Pridobljeno decembra 2007 na <http://www.stat.si>.*
- Temple, J. (2001). Growth effects of education and social capital in the OECD countries. Pariz: OECD. Dostopno tudi na: <http://www.oecd.org/dataoecd/26/45/18452154.pdf>.*
- The extent and impact of higher education governance reform across Europe. (2006). Center for education policy studies (cheps), University of Twente (študija, pripravljena za Evropsko komisijo). Dostopno tudi na: http://ec.europa.eu/education/doc/reports/doc/higherextent1_en.pdf*
- Thissen, L., in Ederveen, S. (2006). Higher education. Time for coordination on a European level? CPB Discussion paper No. 68. Haag: CPB Netherlands bureau for economic policy analysis.*
- Vossensteyn, H. (2007). Challenges in student financing: State financial support to students – a worldwide perspective. Prispevek na konferenci »Funding, equity and efficiency«, 21.–24. 11. 2007, Portorož.*
- Vpis študentov v terciarno izobraževanje v študijskem letu 2007/08. Prva objava 14. 4. 2008. Pridobljeno aprila 2008 na: <http://www.stat.si>.*
- Zakon o štipendiranju, Uradni list RS, št. 59/2007.*
- Weiler, H. N. (2001). States and markets: Competing paradigms for the reform of higher education in Europe. Occasional paper No. 16. New York: Teachers College, Columbia University. Dostopno tudi na: http://www.ncspe.org/publications_files/850_OP16.pdf.*
- Woessmann, L., in Schultz, G. (2006). Efficiency and equity in European education and training systems. Analytical report for the European Commission. Evropska komisija, European expert network on economics of education (EENEE). Dostopno tudi na: <http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/eene.pdf>.*
- Woessmann, L. (2004). How equal are educational opportunities? Family background and student achievement in Europe and the US. SECifo working paper. Dostopno tudi na: http://www.cesifo-group.de/pls/guestci/download/CESifo%20Working%20Papers%202004/CESifo%20Working%20Papers%20March%202004/cesifo1_wp1162.pdf.*